

طراحی الگوی ارزیابی اثرات بهداشتی طرح های توسعه ای در ایران

چکیده:

مقدمه: پروژه ها، برنامه ها و سیاست های خارج از بخش سلامت با واسطه تعیین کننده های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی، بر سلامت و نابرابری های سلامت اثر می گذارند. ارزیابی اثرات بهداشتی به عنوان ابزار پشتیبان تصمیم گیری به تصمیم گیران و سیاست گذاران کمک می کند تا تأثیر منفی و مثبت طرح های پیشنهادی را بر سلامت پیش بینی نمایند. تاکنون کشورهای زیادی استفاده از این ابزار را برای تصمیم گیری در مورد پروژه ها، برنامه ها یا سیاستها تجربه کرده اند. در حال حاضر ارزیابی زیست محیطی پروژه ها در ایران انجام می شود اما برنامه پنجم توسعه به صورت تلویحی ارزیابی اثرات بهداشتی طرح های توسعه ای را نیز تحت عنوان تهیه پیوست سلامت ضروری دانسته است. این الزام انگیزه ای شد تا با مد نظر قرار دادن عوامل تأثیر گذار در ارزیابی اثرات بهداشتی و اتخاذ رویکردی جامع به ارزیابی، الگویی برای اجرای جامع آن در کشور تدوین شود.

هدف: طراحی الگو برای ارزیابی اثرات بهداشتی طرح های توسعه ای در کشور هدف این مطالعه است.

روش پژوهش: این مطالعه با یک روش ترکیبی و با استراتژی اکتشافی متوالی و در چهار مرحله و در چارچوب مفهومی مثلث سیاست گذاری والت و گیلسون انجام شد. ابتدا مرور جامع منابع برای شناسایی ویژگی های ارزیابی اثرات بهداشتی انجام شد و بر مبنای این ویژگی ها، الگوهای ارزیابی اثرات بهداشتی در قالب راهنماها مورد مقایسه قرار گرفت و یک راهنما برای استفاده در مرحله تدوین راهنما انتخاب شد. در مرحله دوم، مصاحبه با یک نمونه هدفمند ۱۴ نفری از مطلعین کلیدی در محیط پژوهشی مطالعه یعنی وزارت بهداشت و سازمان حفاظت محیط زیست انجام و با تحلیل تماتیک محتوی، نظرات آنها در خصوص زمینه های خاص کشور که بر ارزیابی اثرات بهداشتی مؤثرند دریافت شد و چارچوب اولیه از عوامل مؤثر در ارزیابی بدست آمد. در مرحله سوم، پرسش نامه ای طراحی و نظرات نمونه ۱۰۳ نفری از افراد دانشگاهی، سیاست گذاران و مجریان مرتبط با ارزیابی اثرات بهداشتی در مورد متغیرهای چارچوب اولیه جمع آوری شد و با استفاده از نرم افزار LISREL و انجام تحلیل عاملی تأییدی و مدل سازی معادلات ساختاری، این چارچوب مورد آزمون قرار گرفت و با ادغام داده های هر سه مرحله نهایی شد. در انتها راهنمای ارزیابی اثرات بهداشتی با بهره گیری از راهنمای منتخب در مرحله اول مطالعه و بر مبنای الگوی نهایی مطالعه و با اجماع صاحب نظران از طریق گروه اسمی تدوین گردید.

یافته ها: با مرور جامع، ۸۱ ویژگی ارزیابی اثرات بهداشتی شناسایی و در ۱۳ دسته طبقه بندی شد. همچنین با مصاحبه با افراد مطلع کلیدی زمینه های خاص کشور شامل رویکردها به ارزیابی اثرات بهداشتی، رشد اقتصادی، نگرش ذینفعان، فرهنگ

کار گروهی، زمینه فرهنگی، مردم سالاری، مشکلات سلامت موجود، توجه همزمان به سایر ارزیابی ها، تجربیات سازمان محیط زیست، مفاد برنامه پنجم، اهمیت مطالعات پروژه، شاخصهای عدالت در سلامت، پایش و نظارت و ظرفیتهای شامل قوانین و مقررات، ظرفیت سازمانی و انسانی، تأمین مالی، بستر اطلاعاتی و ابزار و روش ارزیابی شناسایی شد. بر اساس یافته های دو مرحله مرور منابع و مصاحبه ها، با ۲۰ متغیر و پنج عامل شامل زمینه، نقش آفرینان، اصول و سیاست ها، ظرفیت ها و محتوی ارزیابی، الگوی ارزیابی اثرات بهداشتی شکل گرفته و بر اساس تحلیل عاملی مورد آزمون قرار گرفت و با شاخص های برآزش مناسب نهایی شد.

نتیجه گیری: رویکرد فعلی کشور به ارزیابی اثرات بهداشتی، رویکرد بهداشت محیطی است که تنها عوامل محیطی را مد نظر قرار می دهد. این رویکرد مانع توسعه ارزیابی اثرات بهداشتی به ارزیابی برنامه ها و سیاست ها می شود و در کنترل عوامل اجتماعی تعیین کننده سلامت توفیقی ندارد. الگوی تدوین شده در این مطالعه رویکرد کلی تری به سلامت دارد و با مد نظر قرار دادن همه عوامل اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی تعیین کننده سلامت، ضمن توجه به همه ابعاد سلامت و نابرابری ها در سلامت، سیاست گذاری عمومی سلامت نگر و توسعه اجتماعی را در پی دارد. همچنین یافته های مطالعه حاکی است زمینه های خاص کشور ما ایجاب می کند که قبل از پیاده سازی نظام ارزیابی، در سطوح عالی سیاست گذاری، در خصوص ادغام این ارزیابی با ارزیابی اثرات زیست محیطی، همچنین لزوم ارزیابی برنامه ها و سیاست ها و بازتعریف اصول ارزیابی اثرات بهداشتی تصمیم گیری شود.

کلید واژه ها: ارزیابی اثرات بهداشتی، سیاست گذاری عمومی سلامت نگر، پیوست سلامت